

Ефективність використання ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств

Е. В. Добровольська

Подільський державний аграрно-технічний університет, м. Кам'янець-Подільський, Україна
Corresponding author. E-mail: dobrovolskaella@gmail.com

Paper received 02.02.21; Accepted for publication 16.02.21.

<https://doi.org/10.31174/SEND-HS2021-249IX44-05>

Анотація. Ефективне використання ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств є об'єктивною необхідністю і важливою передумовою розвитку економіки сільського господарства. Однією з особливостей функціонування сучасних сільськогосподарських підприємств є кількісна, якісна та структурна недосконалість їх ресурсних потенціалів, яка зумовлена великими втратами ресурсів у процесі здійснення земельної реформою і складним фінансовим становищем сільського господарства. В даній статті розглянуто рівень і тенденцію зміни забезпеченості підприємства виробничими ресурсами. Проаналізовано економічну ефективність використання ресурсного потенціалу підприємства.

Ключові слова: сільськогосподарське підприємство, ресурсний потенціал, ефективність використання, показники, виробничі ресурси.

Вступ. На сучасному етапі функціонування сільськогосподарських підприємств є вирішення питань ефективності використання ресурсного потенціалу, що зумовлено великими втратами ресурсів у процесі здійснення аграрної та земельної реформ і складним фінансовим становищем господарств. Стратегія і тактика будь-якого підприємства з одного боку впливає на його ресурсний потенціал, а з іншого формує його обсяги та складові. Ресурсний потенціал підприємства виступає основним чинником, що забезпечує можливість та формує перспективи його стабільного розвитку. Для ефективного функціонування підприємства необхідна оптимальна структура ресурсного потенціалу та оцінка його раціонального та ефективного використання. Ресурсний потенціал, представляє собою максимально можливу наявність виробничих ресурсів, які можуть бути використані для виробництва та реалізації продукції (робіт, послуг). При цьому розглядається ця проблема повинна з урахуванням широкого спектру економічної категорії «ресурсний потенціал» в контексті агропромислового комплексу. Тому, все більшої актуальності набуває питання підвищення економічної ефективності використання аграрного ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств. Аграрний ресурсний потенціал, є максимально можливою кількістю (сукупністю) наявних виробничих ресурсів, які можуть бути використані для виробництва сільськогосподарської продукції [3].

Сільське господарство є однією з головних складових економіки України, проте в результаті екстенсивної моделі його розвитку зберігається невідповідність між наявним ресурсним потенціалом та його віддачею, погіршуються показники продовольчої безпеки в країні.

Короткий огляд публікацій з теми. Проблема формування в кожному підприємстві раціонального за своїм розміром та складом ресурсного потенціалу і ефективного його використання належить до числа найбільш актуальних. Тому вона досліджується значною частиною науковців, серед яких В.Г. Андрійчук, В.А. Анічін, О.В. Березін, О.А. Бугуцький, Ю.В. Василенко, О.Ю. Єрмаков, М.І. Кісіль, І.І. Лукинов, П.М. Макаренко, Л.Ю. Мельник, П.О. Мосіюк, О.М. Онищенко, Б.Й. Пасхавер, В.В. Россоха, П.Т. Саблук,

В.М. Яценко та ін. Проте необхідно визнати, що незважаючи на значну кількість наукових досліджень низка питань потребує подальшого відповідного опрацювання.

Важливість питань, пов'язаних з ефективним використанням ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств, їх теоретична і практична значимість та недостатня наукова розробленість зумовили вибір теми і визначили її мету та основні завдання.

Мета. Метою статті є дослідження складу і раціонального поєднання ресурсного потенціалу щодо забезпечення ефективності його використання в аграрних підприємствах.

Матеріали і методи. Теоретико-методологічною основою є діалектичний метод пізнання та системний підхід для вивчення ефективного використання ресурсного потенціалу.

Для досягнення поставленої мети у процесі дослідження використано такі загальнонаукові методи: логічного узагальнення для обґрунтування необхідності систематизації основних понять та підходів до визначення ефективності використання ресурсного потенціалу; монографічний при розгляді думок вчених стосовно теоретичних основ ефективності використання ресурсного потенціалу; аналізу та синтезу при обробці статистичної інформації, яка відображає сучасний стан та тенденції розвитку ефективності використання ресурсного потенціалу.

Результати і їх обговорення. Сучасний перспективний розвиток підприємств в Україні все більше пов'язується з рівнем і станом забезпечення ресурсним потенціалом, а також здатністю його ефективного використання.

Ресурсний потенціал грає важливу роль для ефективної роботи підприємства, оскільки він є засобом для отримання максимального прибутку і підвищення конкурентоспроможності. В етимологічному значенні термін «потенціал» — це засоби, запаси, джерела, які є в наявності та можуть бути мобілізовані, приведені до руху, використані для досягнення певних цілей, здійснення плану, вирішення якоїсь задачі, можливості окремої особи, суспільства, держави у певній області [7].

На наш погляд, потенціал характеризує сукупну можливість підприємства або іншого об'єкту дослі-

дження у вирішенні тих чи інших завдань. Він об'єднує фактори, ресурси, потужності підприємства.

Елементами потенціалу є всі ресурси, які відокремилися у процесі виробництва і будь-яким чином пов'язанні з функціонуванням підприємства. Потенціал підприємства можна розглядати з двох наступних позицій: ресурсної – як сукупності ресурсів та зв'язків між ними, функціональної – як комплексу функцій, що забезпечують реалізацію здібностей та можливостей. Слід вказати, що єдиної точки зору щодо тлумачення категорії «ресурсний потенціал» в економічній літературі поки що немає. Зокрема, В. Л. Анічін [2] під аграрним ресурсним потенціалом розуміє сукупність певним чином збалансованих трудових, земельних і матеріальних ресурсів, призначених для виробництва сільгосппродукції. На погляд Н.С. Краснокутської [5], ресурсний потенціал підприємства повинен включати такі складові: технічні, кадрові, фінансові, організаційні, технологічні та інформаційні.

Стосовно сільгосп підприємств склад цих ресурсів корегується з урахуванням того, що головним засобом тут є земля.

Дослідження свідчать, що ресурсний потенціал – економічна категорія, що поєднує в єдине ціле всі елементи виробничих ресурсів підприємства (району або іншого регіону) і відображає можливості даного об'єкту у випуску продукції та деяких інших питаннях.

Таким чином, чіткого і загальновизнаного визначення сутності та складових ресурсного потенціалу в економічній літературі поки що немає. Вивчивши наведені вище та деякі інші визначення ресурсного потенціалу сільськогосподарського підприємства, ми дійшли до висновку, що він являє собою сукупність всіх ресурсів (як природних, так і трудових та промислових), необхідних йому для забезпечення ефективної діяльності.

За роки економічних реформ в аграрній сфері її ресурсний потенціал зазнав значних негативних змін. Трансформація системи господарювання привела до руйнування регульованої державою, налагодженої та ефективної системи формування і використання ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств.

Тому сьогодні ефективне використання ресурсного потенціалу агроформувань є об'єктивною необхідністю

і важливою передумовою розвитку аграрного сектора економіки. Реформаційні перетворення у сільському господарстві не дали очікуваної економічної віддачі, підприємства знаходяться у важкому становищі, руйнується ресурсний потенціал галузі [1].

Проте особливістю сільськогосподарського виробництва є те, що земля – елемент, в якому повинно здійснюватися виробництво, вона входить у процес виробництва як одна з його умов. Земельні ресурси є матеріальною основою розвитку сільського господарства, базою для органічного поєднання всіх виробничих ресурсів.

Сільськогосподарський виробничий кооператив «Летава» (СВК «Летава») розташований в південно-західній частині Чемеровецького району Хмельницької області. Рівень розораності сільськогосподарських угідь СВК «Летава» становить 99,2 %, що свідчить про інтенсивне використання земельних ресурсів.

СВК «Летава» порівняно добре забезпечений робочою силою та засобами виробництва. Навантаження сільськогосподарських угідь на одного працівника, зайнятого в сільськогосподарському виробництві, становить понад 7 га.

За досліджуваний період вартість основного капіталу значно зросла, однак частина основних засобів виробництва потребує оновлення. У 2019 р., порівняно з 2015 р., капіталозабезпеченість підвищилася з 15,5 тис. грн. до 23,9 тис. грн., а капіталоозброєність праці зросла з 123,4 тис. грн. до 181,9 тис. грн. Це свідчить про відповідний розвиток матеріально-технічної бази господарства. Однак потрібно врахувати, що за цей період значно зросла вартість основних засобів.

Важливою складовою ресурсного потенціалу є наявність поголів'я великої рогатої худоби та їх навантаження на земельні ресурси. У 2015–2019 рр. поголів'я великої рогатої худоби збільшилося з 1164 до 1506 голів, або на 29,4 %, а поголів'я корів – залишилося незмінним протягом усього досліджуваного періоду. З розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь у 2019 р. утримувалося 55 голів великої рогатої худоби і, у тому числі, 20 корів.

Таблиця 1. Динаміка ресурсного потенціалу СВК «Летава»

Показники	Роки					Відношення рівня 2019 р. до 2015 р., %
	2015	2016	2017	2018	2019	
Площа сільськогосподарських угідь, га	2864	2864	2864	2814	2754	96,2
у тому числі рілля	2843	2840	2730	2730	2733	96,1
Середньооблікова чисельність працівників — всього, осіб	360	282	307	323	362	100,6
Припадає сільськогосподарських угідь на 1 працівника, га	8,0	10,2	9,3	8,7	7,6	95,0
Вартість основного капіталу, тис. грн.	44406	51666	61536	62809	65841	148,3
у тому числі на 1 га сільськогосподарських угідь	15,5	18,0	21,5	22,3	23,9	154,2
на 1 працівника	123,4	183,2	200,4	194,5	181,9	147,4
Приріст живої маси ВРХ, гол.	1164	1137	1707	1690	1506	129,4
у тому числі корів	550	550	550	550	550	100,0
Приріст живої маси ВРХ на 100 га с.-г. угідь, гол.	41	40	60	60	55	134,1
у тому числі корів	19	19	19	19	20	105,3

СВК «Летава» спеціалізується на виробництві зерна, молока і м'яса великої рогатої худоби, тобто має зерновий напрямок спеціалізації з розвинутим молочно-м'ясним скотарством.

Зміни у сфері продуктивності та ефективності ви-

робництва сільськогосподарської продукції відповідно вплинули на фінансові результати та ефективність виробничої діяльності підприємства. Особливий вплив на формування фінансових результатів у СВК «Летава» мала зміна рівня інтенсивності виробництва,

собівартості й цін реалізації продукції.

Проведений аналіз свідчить, що рівень інтенсивності сільськогосподарського виробництва у господарстві дещо підвищився. Так, за досліджуваний період

вартість основних та оборотних фондів, що припадає на 100 га сільськогосподарських угідь, збільшилася на 1567 тис. грн. (49,3%) і становила 4747,3 тис. грн. (табл. 2).

Таблиця 2. Динаміка рівня інтенсивності та економічної ефективності інтенсифікації сільськогосподарського виробництва

Показники	Роки					Відношення рівня 2019р. до 2015 р.,%
	2015	2016	2017	2018	2019	
Припадає на 100 га сільськогос-подарських угідь, тис. грн.:						
вартості основних та оборотних фондів	3180,3	3627,7	4237,5	4628,2	4747,3	149,3
вартості основних фондів	1550,5	1804,0	2148,6	2232,0	2390,7	154,2
виробничих витрат	1747,4	2304,6	3077,7	3348,2	3387,7	193,9
Вироблено на 100 га сільськогосподарських угідь, тис. грн.:						
валової продукції	952,1	946,6	1204,5	1013,4	1106,5	116,2
товарної продукції	1737,6	2258,8	2639,6	2992,0	3067,3	176,5
прибутку	566,4	588,5	394,2	577,7	248,0	43,8
Одержано валової продукції, грн.:						
на 100 грн. основних фондів	61,4	52,5	56,1	45,4	46,3	75,4
на 100 грн. виробничих витрат	54,5	41,1	39,1	30,3	32,7	60,0
на одного середньооблікового працівника	75744,4	96138,3	112368,1	88288,0	84179,6	111,1
Норма прибутку, %	21,4	16,1	8,6	4,6	0,8	X
Рівень рентабельності, %	58,0	35,0	16,3	8,9	1,4	X

Виробничі витрати на 100 га сільськогосподарських угідь у 2019 р. порівняно з 2015 р. збільшилися на 93,9 %, що сприяло збільшенню виробництва валової продукції. Вартість товарної продукції, виробленої на 100 га сільськогосподарських угідь, за 2015-2019 рр. збільшилась на 76,5 % до 3067,3 тис. грн., а чистий прибуток – зменшився на 318,4 тис. грн.

За досліджуваний період відбулося зменшення виробництва валової продукції на 100 грн. виробничих витрат з 54,5 грн. до 32,7 грн. Зниження окупності витрат валовою продукцією свідчить про зниження ефективності виробництва сільськогосподарського виробництва. При цьому спостерігається позитивна тенденція до зростання продуктивності праці.

У зв'язку зі зменшенням прибутку, норма рентабельності виробництва знизилася до 1,4 %, а норма прибутку до 0,8 %.

Таким чином, із аналізу динаміки рівня інтенсивності виробництва та економічної ефективності господарювання випливає, що рівень використання наявного виробничого потенціалу у СВК «Летава» останніми роками дещо знизився, залишається недостатнім і не відповідає сучасним вимогам та можливостям.

Основою формування фінансових результатів СВК «Летава» є рентабельність виробництва сільськогосподарської продукції. Особливий вплив на формування прибутку господарства мала зміна співвідношення рівня собівартості й цін реалізації сільськогосподарської продукції. Отже, забезпечення оптимального рівня собівартості і цін продукції у господарстві та підвищення її якості може створити умови для одержання прибутку при її реалізації.

Останніми роками рівень рентабельності СВК «Летава» формується переважно за рахунок доходності при виробництві зерна і молока. Хронічно збитковим залишається виробництво м'яса великої рогатої худоби. Досягнення оптимального рівня рентабельності та конкурентоспроможності виробничої діяльності господарства зумовлює необхідність забезпечення високого рівня рентабельності виробництва сільськогосподарської продукції.

Сільськогосподарське виробництво – центральна ланка діяльності СВК «Летава». Проте, за досліджуваний період, вартість валової продукції (у постійних цінах 2010 р.) збільшилася з 27268 тис. грн. до 30473 тис. грн., або на 11,8%. (табл. 3).

Таблиця 3. Фінансові результати діяльності СВК «Летава» Чемеровецького району Хмельницької області

Показники	Роки					Відхилення рівня 2019 р. від 2015 р. (+,-)
	2015	2016	2017	2018	2019	
Вартість валової продукції (у цінах 2010 р.), тис. грн.	27268	27111	34497	28517	30473	3205
Чистий дохід (виручка від реалізації продукції), тис. грн.	49764	64691	75599	84195	84473	34709
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг), тис. грн.	33541	47835	64310	67939	78042	44501
Валовий прибуток, тис. грн.	16223	16856	11289	16256	6831	-9392
Рентабельність, %	48,37	35,24	17,55	23,93	8,75	-39,62
Фінансові результати від операційної діяльності, тис. грн.	19470	16754	7106	6020	1434	-18036
Фінансові результати від операційної діяльності до оподаткування, тис. грн.	19470	16754	10497	6020	1057	-18413
Чистий фінансовий результат, тис. грн.	19470	16754	10497	6020	1057	-18413

Збільшення виробництва валової продукції як основоположного, первісного результату сільськогосподарського виробництва позитивно вплинуло на формування фінансових результатів діяльності господарства.

За умов ринкової економіки маса чистого доходу (виручки) від реалізації продукції залежить від обсягу реалізованої продукції, її якості та фактичних цін реалізації. За досліджуваний період виручка від реалізації продукції СВК «Летава» зросла на 69,7%. Водно-

час, повна собівартість реалізованої продукції підвищилася в 2,3 рази. У цих умовах виробництво було прибутковим: 2019 р. було одержано 6831 тис. грн. валового прибутку від господарської діяльності.

Висновки. Ресурсний потенціал сільськогосподарських підприємств включає основні види ресурсів: матеріальні, трудові, природні, фінансові та інформаційні. Він є об'єктивною умовою здійснення виробництва і відображає витратну сторону виробничого процесу. Ресурсний потенціал сільськогосподарських підприємств характеризується кількістю, якістю та структурою ресурсів, незбалансованість кількісних і

якісних характеристик яких викликає зниження виробничого та економічного потенціалу сільського господарства. Кількість виробничих ресурсів і структура ресурсного потенціалу – чинники, під впливом яких формуються результати господарської діяльності сільськогосподарських підприємств. Для виявлення їх впливу на ефективність виробництва проаналізовано економічну ефективність використання як окремих складових елементів, так і сукупного показника ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрійчук В.Г. Теоретико-методологічне обґрунтування ефективності виробництва // Економіка АПК, 2015. № 5. С. 52-63.
2. Аничин В.Л. Измерение производственных возможностей сельскохозяйственных предприятий // Харьковский государственный аграрный университет им. В.В.Докучаева. Х., 1995. 113с.
3. Вишнеvsька О.М. Ресурсний потенціал аграрного сектора економіки України: соціально-економічні та екологічні аспекти: монографія // Миколаїв: Дизайн і поліграфія, 2011. 487 с.
4. Гринчук Ю.С. Удосконалення формування та використання виробничо-ресурсного потенціалу аграрних підприємств: [монографія] // Біла Церква, 2014. 390 с.
5. Краснокутська Н.С. Потенціал підприємства: формування та оцінка // Навч. посібник. К.: 2005. 352с.
6. Трегобчук В.М., Юзефович А.Ю., Крисанов Д.Ф. та ін. Відтворення та ефективне використання ресурсного потенціалу АПК // за ред. В. М. Трегобчука. К., 2003. 34 с.
7. Шибанін В.С., Червен І.І., Шибаніна О.В., Кареба М.І. Зміцнення та ефективне використання ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств: монографія // Миколаївський державний аграрний університет. Миколаїв, 2010. 205 с.

REFERENCES

1. Andriichuk V.G. Theoretical and methodological substantiation of production efficiency // Economics of agro-industrial complex, 2015. № 5. P. 52-63.
2. Anychyn V.L. Measurement of agricultural enterprises production capacity // Kharkiv State Agrarian University named after V.V. Dokuchaiev. Kharkiv, 1995. 113 p.
3. Vyshnevskaya O.M. Resource potential of the agricultural sector of the Ukrainian economy: socio-economic and environmental aspects: monograph // Mykolaiv: Design and Printing, 2011. 487 p.
4. Grynchuk Yu.S. Improving of the formation and use of agricultural enterprises production and resource potential: [monograph] // Bila Tserkva, 2014. 390 p.
5. Krasnokutska N.S. The enterprise potential: formation and evaluation // Textbook. Kyiv: 2005. 352 p.
6. Tregobchuk V.M., Yuzefovych A.Yu., Krysanov D.F et al. Reproduction and effective use of agro-industrial complex resource potential // V.M. Tregobchuk [ed.]. Kyiv, 2003. 34 p.
7. Shebanin V.S., Cherven I.I., Shebanina O.V., Kareba M.I. Strengthening and effective use of agricultural enterprises resource potential: monograph // Mykolaiv State Agrarian University. Mykolaiv, 2010. 205 p.

Resource Potential Efficiency of Agricultural Enterprises

E. V. Dobrovska

Abstract. Resource potential efficiency of agricultural enterprises is an objective necessity and an important prerequisite for the development of the agricultural economy. One of the modern agricultural enterprises features is the quantitative, qualitative and structural imperfection of their resource potentials, which is due to large losses of resources in the process of land reform and the difficult financial situation of agriculture. This article considers the level and trend of changes in the company's production resources. The economic efficiency of using the resource potential of the enterprise is analyzed.

Keywords: agricultural enterprise, resource potential, efficiency of use, indicators, production resources.